

ПОДАРУНКИ ПРЕЗИДЕНТАМ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА МУЗЕЙНОЇ КОЛЕКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ КОЛЕКЦІЇ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)

У статті розглядаються особливості організації та репрезентації музейної колекції Фонду Президентів України НБУВ. Особлива увага приділяється питанням законодавчо-нормативного регулювання дарування, а також проаналізовано шлях подарунка до музейного експонату.

Ключові слова: Фонд Президентів України, президент, подарунки, музейна колекція, атрибуція.

Президенти у демократичних країнах є носіями безцінного досвіду, який неодмінно може бути переданий наступникам, а їх діяльність призводить до накопичення цілого масиву документів, матеріалів та речей різного роду, які мають соціальне значення і становляться невід'ємною частиною історичної та культурної спадщини країни. При кожному президенті приймається багато історичних рішень, пам'ять про які має бути збережена. Після закінчення Президентом свої повноважень ці документи, матеріали і речі стають його спадщиною, збереження та вивчення якої дозволяє зрозуміти історичний шлях розвитку держави, його місця у сучасному світі, умови формування і розвиток держави [11, с. 415]. В цьому аспекті актуальності набувають спеціалізовані центри, основним завданням яких є саме акумуляція інформаційних ресурсів, метою яких є всебічне відображення еволюції та специфіки інституту президентства, а також сприяння популяризації різного роду матеріалів та документальних зібрань про президентів, їх життя і творчість серед широкого кола користувачів [1, с. 108].

Мета статті полягає у розкритті питань отримання, зберігання, обліку подарунків адресованим президентам України, а також організації на їх основі музейної колекції.

Питання організації, складу, збереження, репрезентації документальної спадщини українських президентів активно досліджується вітчизняними науковцями. У працях Л. М. Галаган [1; 2] та С. М. Польовик [5; 6; 7] досліджувались питання специфіки структури та функціонування Фонду Президентів України, а також способи репрезентації документальних колекцій. В. М. Удовик [11; 12; 13] у контексті дослідження документальної спадщини президентів світу звертає увагу на питання представлення документів президентів України як у традиційному так і електронному інформаційному середовищі.

У плані представлення документальної спадщини президентів показовим є досвід США, а саме функціонування системи президентських бібліотек. Відповідно до § 2101 Закону «Про Національний архів та Адміністрацію документації» [14] даний тип установ визначається як «президентські архівні депозитарії», під якими розуміються інституції, що управляються Сполученими Штатами з метою розміщення та зберігання паперів та книг Президента, або колишнього Президента США разом з іншими історичними матеріалами (що включають також книги, листування, документи, брошури, твори мистецтва, моделі, картини, фотографії, плани, карти, фільми, аудіозаписи та інші предмети або матеріали, що мають історичну або пам'ятну цінність), які їм належали, або пов'язані з подіями їх офіційного та приватного життя. Відтак депозитарій також може включати дослідницькі та музейні установи, підрозділи.

Особлива заслуга у формування концепції сучасної президентської бібліотеки належить 32-му президенту США Франкліну Рузвельту, який першим запропонував ідею створення президентських архівів, які б підтримувались та управлялись громадськістю. Ці ідеї були настільки актуальними для того часу, що відкрита 1941 році Президентська бібліотека-музей Франкліна Д. Рузвельта стала моделлю для сучасної системи президентських бібліотек США

та стала прецедентом до становлення традиції, згідно якої кожен американський президент, після складання повноважень голови держави займається створенням власної бібліотеки, куди передає весь масив документальних матеріалів, який утворився у результаті його політичної діяльності. Сьогодні у структурі Національного архівного управління США діють 13 президентських бібліотек (представляють епоху від Герберта Гувера до Джорджа Буша). Загалом у США діє – 21 президентська бібліотека (включаючи бібліотеки які підтримуються недержавними установами).

Сьогодні Президентські бібліотеки США – унікальні інформаційні інститути створенні для збереження та впровадження у науковий обіг документальної спадщини американських президентів ХХ–ХХІ ст., що унаслідуються в тій чи іншій мірі по всьому світу (Музей першого президента Казахстану, Бібліотека Секретаріату Президента Італійської Республіки, Фонд Шарля де Голля, Фонд Олександра Квасневського тощо).

В Україні з метою збирання, збереження та запровадження у науковий обіг документальних матеріалів, що відображають державну, суспільно-політичну діяльність Президентів України 5 квітня 1996 року Указом Президента України було створено Фонд Президентів України у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) [9].

Фонд Президентів України (далі ФПУ) – структурний підрозділ НБУВ, перше в Україні збирання документів на всіх видах носіїв інформації (видань, архівних документів, кіно-відео-фотоматеріалів, електронних видань, баз даних, тощо), які відображають: історичні форми організації державної влади на території України; процеси становлення та функціонування інституту президентства в Україні; вибори Президента України; державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України; діяльність громадських організацій і осіб, які так чи інакше пов'язані з реалізацією ідеї президентської влади в Україні, у тому числі Президентів України, обраних політичними об'єднаннями діаспори, президентів Західноукраїнської Народної Республіки, Карпато-Української республіки, кандидатів у Президенти України; функціонування інституту президентства за кордоном; діяльність президентів іноземних держав.

До президентських бібліотек традиційно передають не лише папери, а й подарунки. Подарунки завжди були важливим засобом підтримки гарних дружніх стосунків між людьми. Велика частина подарунків отримується нашими президентами у ході офіційних візитів до інших країн, а також відвідин іноземними делегаціями нашої держави. Слід зазначити, що подарунки у дипломатичному протоколі мають суттєве значення, символізують поглиблення і зміцнення стосунків, є вираженням вдячності, доброї волі, свідчать про бажання ближчих стосунків. Це також підтверджено нормативними документами, які регламентують діяльність протокольних служб¹⁸.

Подарунок досить часто не залежить від ціни, дорогий подарунок може призвести до підозр, і навіть викликати зворотну реакцію. Отримавши надто дорогий подарунок іноземець може відчувати себе боржником, тому у деяких країнах існують певні заборони, так наприклад в США, якщо посадовій особі під час переговорів подарували подарунок дорожчий ніж 20 доларів, він має віддаватись до музею держави [3, с. 130]. У нашій країні такого правила не має, але дуже дорогі подарунки виглядають як хабар. А відтак – зобов'язують і ставлять того, кому подарований подарунок у незручне становище. Однак певні обмеження щодо дарунків в

¹⁸ Положення про Державний Протокол та Церемоніал України. від 22 серпня 2002 року N 746/2002
Пункт 14. Під час державного або офіційного візиту главі іноземної делегації вручається сувенір від імені відповідної посадової особи України. Главу іноземної делегації може бути нагороджено відповідно до законодавства України державною нагородою.

Пункт 26. Під час державного візиту глави іноземної держави передбачається вручення главі іноземної держави пам'ятного подарунка, членам офіційної делегації – сувенірів від імені Президента України. Обмін пам'ятними подарунками та сувенірами здійснюється у протокольному порядку або за домовленістю сторін в урочистій обстановці як окремий протокольний захід у рамках державного візиту глави іноземної держави.

українському законодавстві існують, так, зокрема, стаття 23 Закону України «Про запобігання корупції» регламентує, що особи, діяльність яких пов'язана з виконанням функцій держави, можуть приймати подарунки (грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової), які відповідають загально визначеним уявленням про гостинність. Вартість подарунків не має перевищувати одну мінімальну заробітну платню, встановлену на день прийняття дарунку, одноразово. Від однієї особи (групи осіб) за рік можна отримати подарунків на загальну вартість не більше двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [8]. Однак при врученні дорогих подарунків особа, що займає відповідну посаду має відмовитись від дарунка і повідомити компетентні органи.

Особливістю ФПУ є те, що на відміну від подібних структур інших країн, Фонд починає отримувати документи і матеріали майже одразу після того як новий Президент України вступає на посаду. Склад документів та матеріалів, які передаються на постійне збереження до ФПУ, визначається Президентами України, співробітниками відповідних підрозділів Адміністрації Президента та іншими власниками документів [10].

Таким чином, кожна річ, або документ проходить цілий шлях від власне подарунка до музейного експонату. Спершу від дарувальника до Президента України, тут шляхи передачі та отримання різняться, якщо це здійснюється в ході дипломатичного візиту, то відповідно до правил дипломатичного етикету обмін подарунками, як правило під час перебування різнопланових делегацій відбувається здебільшого у кінцевій фазі; прості громадяни здебільшого надсилають подарунки поштою, або власноруч передають до громадських приймалень Президента України, чи Адміністрації. В подальшому подарунки адресовані голові держави передаються до компетентного відділу Головного управління Державного Протоколу та Церемоніалу, на разі ФПУ співпрацює з бібліотечно-архівним відділом, який займається початковою атрибуцією документальних предметів та на основі актів прийому-передачі направляє подарунки на зберігання до ФПУ.

Робота з документальними матеріалами у ФПУ розпочинається з їх прийому відділом пошуку та обліку документів ФПУ. На цьому етапі і починається наукове опрацювання, яке першочерговим заходом передбачає початкову систематизацію всього масиву нових надходжень (розподіл між бібліотечним, архівним та музейними підрозділами), внесення даних до відповідних книг надходжень. Після здійснення початкової систематизації кожна з груп документальних матеріалів опрацьовується у відповідності до загальноприйнятих методів:

- матеріали архівного фонду (1420 архівних справ), що включають ювілейну та вітальну кореспонденцію, відзнаки, дипломи, звернення, листи-подяки тощо) відповідно вимогам науково-технічного опрацювання архівних документів, що регламентується Законом України «Про НАФ та архівні установи» а також типовими інструкціями.

- книги (обсяг 3300 книг з дарчими написами) складають основу колекції «Видань з дарчими написами», і проходять опрацювання за бібліотечно-бібліографічними стандартами. Серед авторів: лідери іноземних держав, вітчизняні та зарубіжні науковці, письменники та поети, діячі мистецтв, представники громадських організацій та установ, пересічні громадяни та інші. Тематика книг також різна: від наукової та художньої літератури до дитячої. Важливе місце при виборі подарунків відіграють професія та захоплення отримувача, зокрема Л.Д. Кучмі, як фахівцю ракетно-космічної галузі дарували книги відповідної тематики, знаючи про його захоплення В.А. Ющенку часто дарували книги з української етнології. У 2009 році Митрополія Української Православної Церкви презентувала відділу факсимільне видання Пересопницького Євангелія, яке поряд з Конституцією України є символом президентської влади в Україні, оскільки саме на цих книгах присягають наші президенти. Але поряд з цим у колекції є книги які дарувались українськими президентами, так у листопаді 2006 року під час відвідин бібліотеки Віктор Ющенко презентував ФПУ книгу «Україна – Козацька держава» з власним дарчим підписом.

- музейні предмети, пов'язані з життям та діяльністю президентів України, інших державних високопосадовців складають основу колекції «Подарунки президентам України» і проходять опрацювання за музейними стандартами передбаченими Законом України «Про музеї та музейну справу», а також типовими інструкціями. Колекція «Подарунки президентам України» (обсяг фонду близько 1877 предметів) досить різноманітна за складом. За видовою ознакою – це скульптури і статуетки, нумізматики, почесні нагороди та відзнаки, пам'ятні медалі, різноманітні макети та моделі, фотокартини, картини, барельєфи, предмети народних промислів (вироби з дерева, посуд, килими, вишивка, сувеніри тощо), предмети одягу, декоративна зброя, музичні інструменти, CD-ROM та DVD тощо.

На постійно діючій виставці музейних експонатів у Фонді представлені подарунки президентам України з різних куточків світу: США, Великобританія, Італія, Іспанія, Аргентина, Литва, Естонія, Польща, Грузія, Казахстан, Таджикистан, країни Азії та Далекого Сходу тощо. Зазвичай у якості подарунку виступають предмети, що найбільшою мірою виражають національний колорит країни, або ж є символами міст, організацій, установ і т.п. Наприклад, Л.Д. Кучма під час офіційного візиту до Італії в листопаді 2002 року в якості подарунку від мера міста Риму Вальтера Вельтроні отримав статуетку Капітолійської вовчиці, що годує Ромула та Рема. А в рамках офіційного візиту до Республіки Македонія від Президента Бориса Трайковського йому було презентовано копію найвідомішого археологічного артефакту, знайденого поблизу селища Требенішта (неподалік м. Охрид, південно-західна частина Македонії) датованого VI-V ст. до н.е., так звану «Златну маску». До речі в Македонії даний символ використовується в якості державної нагороди за досягнення в гуманітарній сфері.

Серед подарунків президента В.А. Ющенко є подарунки як від глав держав та високопосадовців, так і від звичайних громадян. Більшість подарунків було подаровано під час офіційних візитів президента до інших країн, частина ж надходила на його адресу з нагоди річниці Помаранчевої революції. Серед експонатів представлені картини, вироби зі скла та металів, вишиванки, ікони, зразки китайського фарфору, японські народні символи тощо. Наприклад, під час офіційного візиту В.А.Ющенко до США у вересні 2005 року йому було вручено статуетку «Бик та ведмідь» – символ Нью-Йоркської фондової біржі.

Подарунки П.О. Порошенку від представників інших держав несуть офіційний характер, наприклад під час візиту до Румунії (квітень 2016 р.) Президент Румунії Клаус Йоханніс було презентував йому картину «Римський атеанаум», а Голова Палати депутатів Валеріу Згонеа картину «Палац Парламенту Румунії. Обидві картини намальовані відомою румунською художницею Ніколетою Мітраче, відтак особливість таких подарунків полягає у тому, що ми маємо можливість ознайомитись не лише з архітектурними перлинами румунської столиці, а й своєрідним почерком художника. Презенти українських кореспондентів мають здебільшого символічний характер, а також військову тематику, що є відображенням нинішньої нелегкої ситуації у нашій країні. У цьому аспекті цікавим є подарунок від українських журналістів, карта-пазл «Україна» з символічною голкою єднання, або розписана гільза від 152 мм гармати від жінок військослужбовців.

Таким чином, першочерговим завданням для співробітників відділу є вивчення робочого графіка нашого президента і вже в подальшому атрибуція, класифікація та систематизація музейних предметів. Музейний предмет досліджується як об'єкт діяльності людини, визначається його походження, історична та культурна значимість (інформація про певну особу чи подію, унікальність). У процесі атрибуції складається загальна характеристика музейного предмету, виявляються притаманні йому ознаки (матеріал, з якого виготовлений предмет, техніка виконання, форма, розмір, вага, колір, дата і місце створення, фіксуються і розшифровуються знаки, клейма, печатки, написи та підписи, які містяться на предметі). При класифікації музейні документи поділяються на групи за ознаками спорідненості, за певними підставами розподілу (тематичні, іменні, хронологічні, географічні тощо). Завдяки своїй різноманітності музейна колекція «Подарунки президентам України» обумовлює складання різних видів каталогів і картотек, та виокремлення чималої кількості точок доступу для

пошуку експонатів (за прізвищем президента, автора чи дарувальника, назвою організації, видом та типом подарунку, за видом матеріалу, технікою виконання, за інвентарним номером тощо), складання різноманітних списків, довідок за певними запитамі, підготовки виставкових та освітніх заходів, проведення наукових досліджень за різними темами.

Черговим етапом у процесі наукового опрацювання музейних предметів ФПУ є внесення облікових даних до комп'ютерної бази даних «Колекція «Музейні подарунки ФПУ» (створеної на базі САБ «IRBIS-64»), що у свою чергу дозволяє вирішити ряд завдань, а саме:

- a) проведення наукової інвентаризації, на основі створеної електронної БД музейної колекції, з залученням науково-допоміжного апарату та цифрових копій музейного документа;
- b) ведення наскрізного обліку прийому, видачі та руху музейних документів;
- c) уникнення багаторазового введення інформації про документ, полегшення і спрощення праці співробітників;
- d) забезпечення прискореного пошуку та вибірки даних (за алфавітом, прізвищем президента, автора, дарувальника, за персоналією, за назвою організації-дарувальника, за номером акту та датою надходження, за інвентарним номером, за назвою документа, за певною подією тощо);
- e) підготовка, редагування та можливість друку інвентарних карток, наукових паспортів, списків, каталогів та інших документів, у т. ч. для представлення даних в Інтернет;
- f) проведення електронних експозицій музейних документів, які через брак виставкових площ раніше не були доступні читачам та відвідувачам ФПУ;
- g) виявлення нових можливостей пошуку та обліку документів з ростом обсягу БД;
- h) використання БД підвищує ефективність та оперативність науково-дослідної діяльності співробітників відділу, а також дає можливість кращого збереження музейних експонатів у належному стані без частого їх огляду та дослідження (de visu);
- i) розширення кола користувачів БД музейного фонду ФПУ.

Власне після внесення даних до електронної бази музейних предметів, експонати починають виконувати культурно-просвітницьку функцію, а саме як елементи тематичних виставок, які є своєрідними хронологічно-географічними панорамами діяльності наших президентів. Поряд з виставковими заходами співробітники відділу залучають документи і матеріали у культурно-просвітницьких заходах. У контексті функціонування Центру європейської інформації (у співпраці з Українською бібліотечною асоціацією)¹⁹ планується проведення зустрічей з учнями та студентами «Європейські сувеніри президентів», у ході яких учасників будуть знайомити з історією та культурою європейських країн, так сама і історією відносин цих країн з Україною. Також дієвим способом репрезентації власних документальних ресурсів є соціальні медіа, на разі ФПУ активізував власні сторінки у соціальних мережах, наприклад Facebook.²⁰

Кожний документ з музейної колекції «Подарунки президентам України» - це фізичний і символічний слід зустрічей президента, подій у країні та на міжнародній арені. Президентам подарунки презентують навіть частіше, ніж звичайним людям. Тому, в даному випадку, крім поваги до особистості, присутня ще і повага до держави. Таким чином, забезпечення широкого доступу до накопиченої інформації, запровадження матеріалів фонду в науковий, освітній, культурний обіг сприяє підвищенню рівня поінформованості широкого громадського загалу про діяльність президентів України, формує повагу суспільства до особи Президента України як глави держави та символів державної та президентської влади.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Галаган Л.М. Фонд Президентів України: призначення, функції, діяльність [Текст] / Л.М. Галаган // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. – 2009. – Вип.25. – С. 108 – 115.

¹⁹ Проект УБА «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках» за підтримки Європейського Союзу - <http://eulib.ula.org.ua/>.

²⁰ Сторінка у Facebook: Фонд Президентів України НБУ ім В І Вернадського <https://www.facebook.com/fondprezudentiv/>.

2. Галаган Л. Н. Фонд президентов Украины как содержательная особенность структуры национальной библиотеки [Текст] / Л. Н. Галаган // Вісник Одеського національного університету. Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2012. – Т. 17, Вип. 2. – С. 127–133.
3. Науменко Г.А. Его величество протокол. / Г.А. Науменко – К.: ООО «Издательский дом «Сімейні справи», 2007. – 200 с.
4. Положення про Державний Протокол та Церемоніал України від 22 серпня 2002 року N 746/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/746/2002> - Назва з екрану.
5. Польовик С. М. Бібліотечно-архівна колекція «Фонд Президентів України» як джерело формування документних комунікацій [Текст] / С. М. Польовик // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 3–4. – С. 77–81.
6. Польовик С. Місце та роль Фонду Президентів України в системі соціальних комунікацій [Текст] / С. Польовик // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – 2013. – Вип. 35. – С. 423–432.
7. Польовик Світлана. Специфіка документального фонду бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» [Текст] / Світлана. Польовик // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 11. – С. 28-32.
8. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовтня 2014 року. № 1700-VII [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> - Назва з екрану.
9. Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В.І.Вернадського статусу національної : Указ Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244/96 [Текст] // Офіційний вісник України. – 1996. – № 2. – С. 19.
10. Про Положення про Фонд Президентів України: Указ Президента України від 11 жовтня 1996 року № 936/96» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/936/96> - Назва з екрану.
11. Удовик В. Документальна спадщина президентів держав у сучасному електронному інформаційному просторі: формування та склад [Текст] / В. Удовик // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. – 2009. – Вип.35. – С. 414 – 422.
12. Удовик В. Н. Информационно-аналитическая деятельность Фонда Президентов Украины НБУВ [Текст] / В. Н. Удовик // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2008. – Вып. 6. – С. 122-131.
13. Удовик В. Н. Мультимедийные ресурсы в электронной библиотеке Фонда президентов Украины [Текст] / В. Н. Удовик // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2011. – Вып. 9. – С. 161–168.
14. National Archives and Records Administration (44 U.S.C. Chapter 21) // Basic Laws and Authorities of The National Archives and Records Administration. Edition 2016. [Electronic resource] – Mode of access: [https://www. arc-hives.gov/about/laws/basic-laws-book-2016.pdf](https://www.arc-hives.gov/about/laws/basic-laws-book-2016.pdf) – Title from the screen.

Andry Kushersky

GIFTS FOR THE PRESIDENTS OF UKRAINE AS THE BASE FOR MUSEUM COLLECTIONS (ON THE BASIS OF COLLECTIONS OF THE FOND OF THE PRESIDENTS OF UKRAINE WITHIN THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The paper deals with the features of organization as well as representation of the museum collection of the Fund of Presidents of Ukraine within the Vernadsky National Library of Ukraine. Particular attention is paid to the legal and regulatory of donation, and the way of a gift to the museum exhibit are illustrated.

Keywords: *the Fond of Presidents of Ukraine, president, gifts, museum collection, attribution.*